

HARRY JÄRV

HARRY JÄRV avled den 21 december 2009. Hans bortgång innebär att Sverige har förlorat sin främste kämpande humanist. Harry Järv föddes den 27 mars 1921, son till lantbrukaren Johannes Järv och dennes hustru Ines, född Bäck, och växte upp i Korsholm, Österbotten. Han var arton år när vinterkriget bröt ut, ett krig som skulle förändra hans liv. Under fortsättningskriget tjänstgjorde han som chef för en jägarpluton och ledde ständiga spaningsuppdrag bakom fiendens linjer. Han har själv skildrat sina erfarenheter från kriget i böckerna *Permanent patrullverksamhet* (2000) och *Oavgjort i två krig: Finland-Sovjetunionen 1939–1944* (2006).

Krigsveteranen Harry Järv framstod som en övertygad pacifist som aldrig tvekade, ställd inför valet mellan försvar och underkastelse. Hans misstro mot doktrinära tendenser och preusseri framgår klart av hans uppskattande uttalande om Väinö Linnas roman *Okänd soldat*, vilken de högre militära kretsarna hade funnit omoralisk, ofosterländsk och demoraliserande. I essän ”Krigets verklighet” (i *Läsarmekanismer*, 1971) skriver Järv: ”Linnas bok är en sann bok om krigets orimliga verklighet, den handlar om umbäranden, råhet och död, om mänsklig värdighet i omänskliga situationer, om soldater som misslyckas när de försöker fylla övermänskliga krav som ställs på dem, ofta också om hur

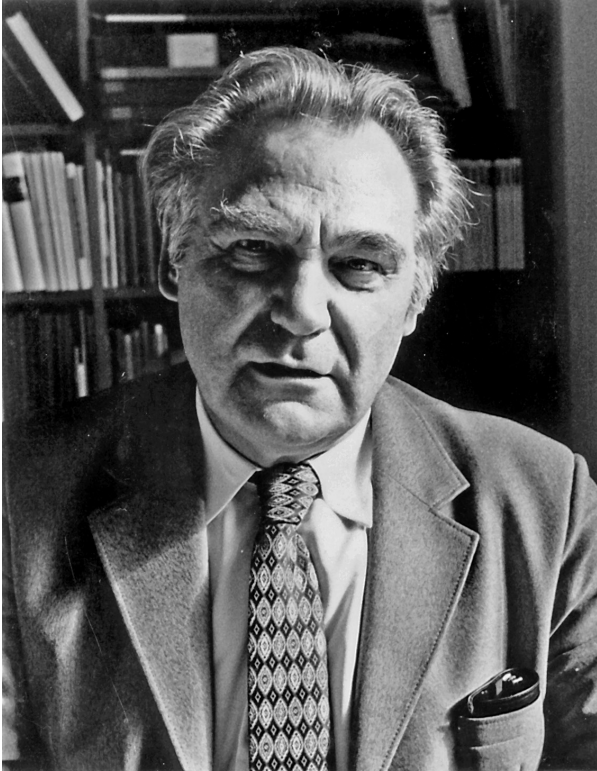
de lyckas. Men den är inte bara sann, den är också från andra synpunkter ett stort litterärt konstverk.” När en recension i *Helsingin Sanomat* hävdade att Linna dragit ner den finske soldaten i dyn och att arméns insatser skulle vara obegripliga om Linnas bild vore sann, genömde Järv: ”Kritikern var i detta fall en kvinna, och som sådan kan hon knappast ha mer förstahandskunskaper om frontsoldatens vardagsliv än man har t.ex. i en generalstab.”

Det står helt klart att ”den tappre löjtnant Zidén” framstod som ett föredöme för löjtnanten Harry Järv, som hellre litade till individens stridsmoral än han hörsammade den auktoritära militärledningens krav på obetingad lydning och disciplin. Det har förmodats att detta vore anledningen till att Järv, vars insatser belönades med tre frihetskors och två frihetsmedaljer, inte tilldelades den förnämsta utmärkelsen Mannerheimkorset, som fyra generaler hade föreslagit honom till.

Efter krigsåren flyttade Harry Järv till Sverige. Med hjälp av ett stipendium kunde han skriva in sig vid Uppsala universitet, där han studerade litteraturhistoria, filosofi och konsthistoria. Det var där, på Norrlands Nation, som han 1946 träffade den 25-åriga studentkan Barbro Lundin, som ett år senare blev hans hustru. 1954 avlade han filosofie licentiatexamen på en avhandling om Kafka.

Järv anställdes som amanuens vid Kungl. biblioteket 1958 och avancerade snabbt till förste bibliotekarie. Vid sidan av sin tjänstgöring som chef för KB:s handskriftsavdelning (1963–1981) och biblioteksråd samt ställföreträdande riksbibliotekarie (1981–1987) ägnade sig Järv åt gränsöverskridande och djuplodande forskning på så vitt skilda områden som klassisk och modern litteratur, historia, kulturhistoria, filosofi, psykologi och bibliografi. Han har därtill gjort en betydande insats som översättare från flera språk.

Det är mycket tack vare Harry Järvs insatser som KB har lyckats bevara sin ställning som riksbibliotek. I regeringens olycksaliga proposition 1975:9 om reformering av högskoleutbildningen anförde utbildningsministern att han ansåg det mest ändamålsenligt att den del av KB

som avser service till utbildning och forskning inordnades i högskolans biblioteksorganisation. Den formuleringen återkom i direktiven för BUDOK (Biblioteks- och dokumentationssamverkanskommittén) hösten 1975. Det stod snart klart att kommittén avsåg att strypa tillförseln av utländsk litteratur till KB och också överföra en del av KB:s bestånd av utländsk litteratur till Stockholms universitetsbibliotek. Järvs kraftfulla argumentation mot det förslaget ledde till att det förkastades. Tio år senare deltog han mycket aktivt i en kampanj för att väcka opinion för en tillbyggnad av KB. Media ställde prompt upp och kampanjen stöddes också av motioner framlagda av riksdagsledamöter från samtliga politiska partier, vilket ledde till att den omfattande tillbyggnaden av KB i Humlegården kunde förverkligas.

I samband med att Harry Järv 1987 lämnade sin tjänst vid KB fick han motta Klemmingmedaljen, KB:s främsta utmärkelse, vilken utdelas ”som erkänsla för en hela landets biblioteksväsen gagnerik och skicklig yrkesgärning”. Jag vill gärna tro att Harry Järv i synnerhet värdesatte denna utmärkelse, en bland många andra.

Under senare år redogjorde Harry Järv med pojkaktig entusiasm för framstegen med det monumentala verket *Mänsklighetens minne. En bibliotekshistorisk antologi*, som utkom på Schildts förlag 2008 och som behandlar mäktiga bibliotek, som under flera årtusenden har tjänat mänskligheten. I förordet till det verket skriver utgivarna Erik Carlquist och Harry Järv följande:

Ser man kultur och forskning som ett ständigt krig mot okunnighet och förvirring kan biblioteken liknas vid gränsutposter. De måste ha ett brett utbud av intellektuellt material som gör det möjligt att hålla stand mot fiendens frammarsch, och de måste kalla på understöd från andra bibliotek genom ett väl utbyggt transportsystem för tanken.

Den maningen äger särskild relevans i dagens Sverige, där biblioteken hotas av indragningar och otillbörliga inskränkningar i verksamheten.

Ett bibliotek består inte endast av ett antal hyllmetrar böcker, sam-

lade under ett tak. I en essä om biblioteket i Alexandria och de forskare som skötte det skriver Järv:

Dessa bibliotekarier visste vad man använder texter till, eftersom de själva sysslade med vetenskaplig verksamhet. Jag är övertygad om att de just därför var bättre skickade att organisera och administrera ett bibliotek, att fylla bibliotekarierollens krav. Jag vill poängtera detta, eftersom vi fortfarande har den diskussionen, mer än tvåtusen år senare. (*Mänsklighetens minne*, s. 50)

Essän blev den kämpande humanistens främsta vapen i kampen mot kulturfientlig enfald och doktrinära tendenser i samhället. Många av hans essäer publicerades i tidskrifterna *Horisont* (1954–77), *Radix* (1978–81) samt *Fenix* (1983–97), som han egenhändigt redigerade, samt i gedigna essäsamlingar som *Varaktigare än koppar: Från Homeros till Kafka* (1962), *Läsarmekanismer* (1971), *Konst är kvalitet* (1979), *Enfald eller mångfald: Om tolerans och toleransgränser* (1982), *Trollkarl eller lärling?: Om krafter och maktstrukturer i samhället* (1986), *Om judiska bidrag till svensk kultur* (1992), *Aktualiteter i historiskt perspektiv* (1995), *Prometheus' eld: Försvaret mot maktmissbruk från mytisk tid till 1900-talet* (1998), *Åsikter och avsikter: Egna och andras* (2002). Den vänbok som tillägnades Harry Järv i samband med hans avgång från KB 1987 bär titeln *Humanismen som salt & styrka* (1987). Den kämpande humanistens inlägg i samhälls- och kulturdebatten präglas i sanning av sätta och styrka, men ger aldrig utrymme åt vare sig elakheter eller ogint gnäll.

Harry Järvs respekt för den enskilda människans rättigheter och hans orädda och ofta ensamma kamp för att värna omistliga kulturella värden var fast förankrade i hans syndikalistiska grundsyn.

Till Järvs främsta bibliografiska verk hör *Die Kafka-Literatur* från 1961, som förtecknar nära 5 000 titlar på 17 språk, fram till 1960. Detta gedigna verk rönt stor internationell uppmärksamhet. Detsamma gäller, av naturliga skäl, inte de artiklar, avfattade på svenska, i vilka Järv

ger sin egen tolkning av symboliken i Kafkas verk. Redan 1951 hade han upptäckt ett nära samband mellan Kafkas "Ein Bericht für eine Akademie" och E.T.A. Hoffmanns novell "Nachricht von einem gebildeten jungen Mann". Artikeln publicerades först 1962, i essän "Introduktion till Kafka", vilken ingår i samlingen *Varaktigare än koppar*. Enligt Järv utnyttjade Kafka medvetet i sina självbiografiska verk de teorier som framlagts av den första generationen psykoanalytiker och i vilkas förklädnad han skildrar sitt undermedvetna drömliv. Järv framhåller att Kafkas verk utgör den bästa och mest klarsynta analysen av sublimeringsteorin i litterär gestaltning. (För en utförlig analys av Järvs teori hänvisar jag till Birgitta Thompsons artikel "Swedish views on Kafka", i *Humanismen som salt & styrka*.)

Peter Weiss' iscensättning av Kafkas roman *Processen*, som gavs på stadsteatrarna i Göteborg och Stockholm på våren respektive hösten 1975, byggde enligt Järv på vulgärmarxistisk jargong och en total missuppfattning av verkets problematik. Järvs nedgörande kritik av föreställningen ledde till en omfattande polemik mellan på ena sidan Harry Järv och på den andra Peter Weiss, Leif Zern, Agneta Pleijel och Maria Bergom-Larsson. Under 1970-talet gav flera föreställningar på Stockholms teatrar textforskaren Harry Järv rika tillfällen till att påtala brott mot paragraf 4 i lagen om upphovsrätt, vilken lyder: "Den som översatt eller bearbetat ett verk eller överfört det till annan litteratur- eller konststart har upphovsrätt till verket i denna gestalt."

Som redaktör och författare av egna verk betonade Järv vikten av att de illustrerades väl. Ofta valde han att illustrera verk med egna fotografier. Han lär själv ha påstått att han egentligen behärskade endast tre ting, nämligen kommaterering, närstrid och fotografering.

Under mina många samtal med Harry Järv berörde han aldrig ekonomiska frågor. Ingen, utom möjligen hans hustru Barbro, kan svara på frågan hur han under mer än fyra årtionden, från 1954 till 1997, lyckades redigera tre av vårt lands främsta kulturtidskrifter. En starkt bidragande orsak därtill var förmodligen att han själv aldrig kvitterade ut något

arvode för sitt redaktörskap. Däremot insisterade han alltid på att betala generösa arvoden till sina författare och medarbetare.

Harry Järv värnade om författarnas materiella villkor. I ett tacktal till Svenska litteratursällskapet i Finland, som 1975 hade tilldelat honom ett pris för hans bok *Frihet, jämlikhet och konstnärskap* (1974) yttrade han bland annat följande: ”Ju förr författarlöner på livstid realiseras, desto bättre är det för landets kulturliv. Det kan lämpligen kombineras med inrättandet av ett statligt bokförlag, en institution som analogt med undervisningsväsendet (men till mycket mindre kostnader) kan arbeta med sikte på kvalitet utan att behöva tänka på lönsamheten.”

Översättaren Järv lade stor vikt vid de kunskaps- och språkteoretiska grundvalar på vilka gediget översättande måste bygga. I essän ”Den behornade Mose”, som ingår i samlingen *Konst är kvalitet*, presenterade han en inträngande och utomordentligt stimulerande analys av det litterära översättandets teoretiska grundvalar, kryddad med lika pregnanta som träffsäkra sammanfattningar av de språkteoretiska begrepp som formulerats av föregångsmän inom den moderna lingvistik, som Wilhelm von Humboldt, Ferdinand de Saussure, Leonard Bloomfield, Edward Sapir, Benjamin Lee Whorf och Louis Hjelmslev.

Harry Järvs översättargärning omfattar verk av H.G. Wells, D.H. Lawrence, Stéphane Mallarmé, Arthur Rimbaud, T.S. Eliot, Jaroslav Seifert, Hermann Broch och Franz Kafka, samt Milan Kundera, Vladimír Holan och Pavel Eisner (de tre senaste tillsammans med Chvojková-Pallasová. Han belönades med Svenska Akademiens översättarpris 1969, Elsa Thulins översättarpris 1970, Lotta von Kraemers pris 1986 samt Svenska Akademiens Kellgrenpris 2007.

Järv invaldes i Vitterhetsakademien 1981. Många ledamöter var då övertygade om att ensamvargen Harry Järv inte ofta skulle nöta trappan till Akademiens plenisal. Men där tog de grundligt fel: han hörde till den krets av ledamöter som sällan uteblev från en sammankomst. Jag hade förmånen att under nästan tre årtionden sitta bredvid honom vid småbordet efter sammankomsten. Våra samtal under dessa middagar

rörde sig ofta om det verk som just då sysselsatte honom.

Järvs till synes outsläckliga kunskapstörst, parad med en sällsynt arbetsförmåga, lade grunden till en unik gärning, varaktigare än koppar. I den gärningen spelar fyra honnörsord en framträdande roll: Kunskap, som skänker Kompetens, som i sin tur borgar för Kvalitet, som tillsammans med Kunskap och Kompetens utgör grunden för all sann Kultur. I en tid som denna, då kulturfientliga krafter och kommersialisering ges allt vidare svängrum, kommer saknaden efter eldsjälens och kämpens Harry Järv att kännas extra tung.

Göran Malmqvist